

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисциплін
“МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ”
“МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ
ПСИХОЛОГІЇ”
(для бакалаврів, спеціалістів)**

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено доцентами кафедри загальної та практичної психології
К. Л. Мілютіною і О. Л. Шопшею

Затверджено на засіданні кафедри загальної та практичної психології
(протокол № 1 від 19.09.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Мілютіна К. Л., Шопша О. Л. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Методика проведення психологічної експертизи в різних галузях психології” (для бакалаврів, спеціалістів). — К.: «Вид. дім «Персонал», 2009. — 27 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, тематичний план дисципліни, методичні вказівки щодо організації самостійної роботи, основні поняття до кожної теми, питання для самоконтролю знань, творчі завдання, теми рефератів, список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів складено відповідно до програми вивчення дисципліни, які передбачають підготовку відповідей на контрольні питання та завдання, а також розв'язання проблемних ситуацій і творчих завдань.

Мета самостійної роботи — закріплення теоретичних знань студентів, розуміння необхідності застосування сучасних методів у вирішенні проблем експертизи, осягненні психології експертного процесу, вивченні психологічних основ обстеження злочинців і потерпілих.

Курс навчальної дисципліни поєднує академічну, теоретичну психологію із практичною, дієвою, спрямованою на застосування експертизи у практичній діяльності психолога. Засвоєння навичок психологічної експертизи необхідне практичним психологам, які працюють в різних галузях і потребують психологічних експертиз. Крім того, психологічна експертиза висуває підвищені вимоги як до особистісних, моральних якостей психолога, так і до рівня його професійної компетентності.

У результаті засвоєння навчальної дисципліни студент повинен *знати*:

- поняття і принципи психологічної експертизи;
- технологію проведення психологічної експертизи;

уміти:

- забезпечити професійну компетентність у підготовці та проведенні психологічної експертизи.
- сформувати вміння, потрібні для організації та планування психологічної експертизи;
- вміти застосовувати психологічну експертизу в різних галузях.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ПСИХОЛОГІЇ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Психологічна експертиза як професійна діяльність
1	Предмет і завдання психологічної експертизи
2	Основні проблеми, що потребують психологічної експертизи
	Змістовий модуль II. Галузі застосування психологічної експертизи
3	Експертиза у системі освіти
4	Експертиза у соціальному управлінні
5	Судова експертиза
6	Трудова експертиза
7	Експертиза рекламної продукції
8	Експертиза поліграфічної та кінематографічної продукції
	Змістовий модуль III. Технологія проведення психологічної експертизи
9	Методика підготовки до проведення психологічної експертизи
10	Методика діагностування в контексті психологічної експертизи
11	Аналіз, узагальнення, оцінка даних експертизи
12	Формулювання експертного висновку й оформлення документів з експертизи
	Змістовий модуль IV. Особистісна та професійна готовність психолога до проведення психологічної експертизи
13	Психологічні вимоги до експерта-психолога
14	Функції, права і обов'язки експерта-психолога
	Разом годин: 162

ЗМІСТ
дисципліни
“МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ПСИХОЛОГІЇ”;
ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Змістовий модуль I. Психологічна експертиза як професійна діяльність

Тема 1. Предмет і завдання психологічної експертизи

Предмет, об'єкт і основні завдання психологічної експертизи. Місце психологічної експертизи в загальній класифікації експертних наук.

Завдання психологічної експертизи: підготовка матеріалів, необхідних для обґрунтування прийняття рішень, узагальнена оцінка наслідків, які впливають або можуть впливати на людину (групу, населення району, регіону) та певну подію, розв'язання конфліктів тощо.

Методичні вказівки. При виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на засвоєння загальнопсихологічних принципів діяльності психологічної експертизи. Під час вивчення рекомендованої літератури варто звернути особливу увагу на застосування сучасних методів у розв'язанні проблем експертизи.

Словникова робота. Поведінка, адаптація, емоційний стрес, фрустрація, психологічний захист, фізіологічний афект.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає сутність психологічної експертизи?
2. Охарактеризуйте поняття “експертиза”.
3. Що є об'єктом і предметом психологічної експертизи?
4. Які основні завдання психологічної експертизи?

Творчі завдання

1. Наведіть приклади необхідності застосування психологічної експертизи в різних галузях людської життєдіяльності.
2. Проаналізуйте текст художнього твору з метою виявлення необхідності проведення експертизи.

Література [1–5; 8 12; 14; 20; 21; 24; 28; 30]

Тема 2. Основні проблеми, що потребують психологічної експертизи

Психологічна експертиза як процес вивчення, аналізу, оцінки будь-яких питань, проблем, рішень, що потребують спеціальних знань про природу і психіку людини, для надання науково-обґрунтованого висновку.

Основні проблеми, що потребують психологічної експертизи: екстремальна ситуація, перспективи розвитку району, міста, регіону, відбір у спеціальні заклади, судова практика тощо.

Основні поняття та методологічні принципи експертного аналізу.

Особи та установи, які можуть залучатися до експертизи.

Методичні вказівки: Під час самостійного розв'язання завдань з теми, студентам необхідно звернути увагу на розуміння психології експертного процесу, що потребує спеціальних знань про природу і психіку людини, конкретні психічні процеси, стани і механізми психічної діяльності людини.

Дати характеристику основним проблемам, що потребують психологічної експертизи, вміти на основі попереднього аналізу робити експертні висновки та використовувати психологічні знання під час проведення психологічних експертиз.

Словникова робота. Психіка, психічні процеси, психічні стани, критерії психологічної експертизи: юридичний, гносеологічний, етичний, ціннісні орієнтації, міжособистісні взаємовідносини.

Питання для самоконтролю

1. Визначте основні поняття про методологічні принципи експертного аналізу.
2. Дайте характеристику основних проблем, що потребують психологічної експертизи.
3. Які особи та установи можуть залучатися до експертизи?

Творчі завдання

1. Комплексна експертиза — це:
 - а) така, де наявні дві і більше карні справи;
 - б) яку проводять разом психолог і психіатр;
 - в) коли в досліджуваного виявлено психологічні комплекси.
2. Проведіть експертизу продукції методом індивідуального інтерв'ювання. Складіть звіт за отриманими даними.

Література [3; 6; 9–15; 18; 22; 26–28; 29]

Змістовий модуль II. Галузі застосування психологічної експертизи

Тема 3. Експертиза у системі освіти

Експертиза психологічного та соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України.

Гуманістична експертиза освіти.

Експертиза з питань навчання. Психолого-медико-педагогічні комісії, їх роль і функції в системі освіти. Роль психолога в роботі ПМПК. Види та типи навчальних закладів. Форми навчального процесу. Комплексне диференційно-діагностичне обстеження дитини. Реакція дитини на надання допомоги як один з критеріїв вибору навчальної програми. Форма висновків конкретної експертизи.

Методичні вказівки. Під час самостійного розв'язання завдань з певної теми студентам необхідно звернути увагу на специфіку експертизи на Психолого-медико-педагогічній комісії, а саме на визначення кваліфікації особливості мислення дитини, на підставі якої направляють до допоміжної школи: проблема затримки психічного розвитку; відповідність рівню психічного розвитку та типу навчального закладу; відповідність комунікативних навичок та самообслуговування і форми навчання.

Особливу увагу звернути на реакцію дитини на надання допомоги та форми висновків експертизи.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає робота психолога на Психолого-медико-педагогічній комісії?
2. Для яких дітей потрібна експертиза здатності до навчання?
3. Які види та типи навчальних закладів ви знаєте?
4. Хто має право остаточного вирішення питання про місце та форму навчання дитини?
5. Які основні питання вирішує психолог при проведенні медико-психологічної експертизи?
6. Які тести необхідно використати при дослідженні неповнолітнього, щоб відповісти на запитання про його психологічний вік?

Творчі завдання

1. Проведіть комплексне обстеження дитини дошкільного віку. Визначте готовність дитини дошкільного віку до навчання.

2. Відвідайте школу чи дитячий дошкільний заклад. Чи створено там умови для інтегрованого навчання?

3. Саша Ж., 11 років. Його направлено на обстеження з ініціативи класного керівника. Зі слів учителя відомо, що дитина вчиться вкрай нерівномірно, не засвоює програму 5-го класу, прогулює, на уроці відволікається, заважає. Часто приносить у школу іграшки. З бесіди з матір'ю виявилось, що дитина протягом перших років життя перенесла струс мозку, тяжку форму кору.

При патопсихологічному обстеженні хлопчик особливого інтересу до завдань не проявляє, але справляється з ними.

Обсяг та довільна концентрація уваги недостатні. Вказується на виснажуваність за гіперстенічним типом. Механічне запам'ятовування утруднене: 3, 4, 3, 6, асоціативне — дещо краще. При дослідженні інтелекту виявляється нерівномірність його розвитку: виконання вербальних тестів — на рівні нижньої межі норми, розуміння прислів'їв утруднене, виконання невербальних тестів — успішне. Спостерігаються порушення дрібної моторики, точної координації рухів. Фон настроїв нестійкий, виражена рухова розгальмованість. Надання допомоги, заохочення поліпшують результати. Самооцінка низька, виражена впевненість у негативному ставленні з боку дорослих. Пізнавальні інтереси розвинені слабко, виявляється помірна шкільна тривожність.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати?

4. Таня В., 7 років. Мати звернулася з проханням визначити готовність дитини до школи.

Зі слів матері відомо, що дівчинка народилася вчасно, протягом першого року життя розвивалася нормально, своєчасно навчилася сидіти, ходити. Окремі слова з'явилися в 1 рік і 3 місяці, фразове мовлення — до трьох років. На дитячий садок у 3 роки була сильна стресова реакція: дівчинка плакала, не спала, ні з ким не розмовляла. В зв'язку з цим через два тижні її забрали з дитячого садка та до 7 років виховували вдома. Тепер Таня знає літери, рахує в межах 10 переліченням, дещо відстає від ровесників у зрості та вазі.

При обстеженні дівчинка залучається до виконання завдань, ходить по кабінету, грається. Обсяг та переключення уваги — в нормі,

довільна концентрація утруднена. Механічне запам'ятовування: 2, 4, 4, 6, при запам'ятовуванні фраз фразу з 9 слів запам'ятовує з першого подання. Інтелект — у межах вікової норми, але обстежувана не може самостійно помітити помилку у виконанні завдань. Спостерігаються несформованість поняття числа, утруднення фонематичного аналізу та синтезу. Завдання сприймаються тільки при поданні їх в ігровій формі; оцінкою своєї успішності дівчинка не цікавиться, на заохочення реагує слабо. В тесті на креативність дівчинка ставить запитання предметно-пізнавальні, побутові: “Скільки коштує “Снікерс”?” Емоції жваві, лабільні. Самооцінка завищена, слабо диференційована.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати?

Література [2; 4; 7–12; 16; 19; 21; 23; 25; 28; 30]

Тема 4. Експертиза у соціальному управлінні

Експертиза діяльності та розвитку організації: визначення філософії та концепції діяльності, умов і засобів формування позитивного іміджу, стратегії взаємодії організації з іншими організаціями; визначення характеру взаємодії соціального об'єкта та суб'єкта управління, надання варіантів розв'язання соціальних проблем; визначення перспективної потреби у спеціалістах, розробка функціональних обов'язків персоналу та відбір спеціалістів.

Методичні вказівки. Робота з питаннями для самоконтролю передбачає знання студентів про основні завдання експертизи у соціальному управлінні, проблеми призначення психологічних експертів, побудову моделі ефективної поведінки психолога-експерта при вивченні соціально-психологічного клімату в колективі, визначенні оптимального стилю керівництва та оптимальних технологій прийняття управлінських рішень, експертизі конфліктів в організації та між організаціями.

Словникова робота: Імідж, соціально-психологічний клімат, стилі керівництва: автократичний, демократичний, ліберальний, управлінське рішення, конструктивні конфлікти, деструктивні конфлікти.

Питання для самоконтролю

1. Які основні питання вирішує психолог при проведенні експертизи в галузі соціального управління?
2. В чому полягає діагностика соціально-психологічного клімату

- в колективі?
3. Охарактеризуйте особливості аналізу структури та якості ділових і особистісних відносин в організації.
 4. Дайте характеристику експертної оцінки психологічних особливостей керівника.
 5. Які основні питання вирішує психолог при проведенні конфліктологічної експертизи?

Творчі завдання

1. Проведіть спостереження та аналіз конфліктних ситуацій.
2. Ознайомтесь з тренінговою програмою. Чи відповідає вона меті тренера? Чи відповідає вона віковим та фізичним особливостям учасників? Якими методиками можна дослідити її вплив? Чи можна допустити її впровадження?
3. Роль психолога під час проведення психіатричної експертизи полягає в:
 - а) наданні висновків про психологічне обстеження;
 - б) оцінці моральної шкоди.
 - в) відповіді на запитання прокуратури.
4. Костя Б., 7 років, перебуває на обстеженні з метою визначення готовності до школи.

Зі слів матері відомо, що дитина народилася вчасно, відставала в ранньому розвитку: голову тримав у 4 місяці, сидіти навчився до 9 місяців, ходити — в 1 рік і 5 місяців. Окремі слова почав говорити майже в 2 роки, фразове мовлення — близько 4-х років. У дитячому садку навчальну програму не засвоював. Дитина знає лише окремі літери, може назвати цифри від 1 до 10.

При патопсихологічному обстеженні дитина важко вступає в контакт, не цікавиться завданнями та іграшками. Обсяг уваги недостатній. Працездатність рівномірно низька. Темп сенсомоторики повільний. Механічне запам'ятовування успішне: 5, 7, 7, 10. Опоередковане асоціативне запам'ятовування значно гірше. Доступні прості узагальнення: “їжа”, “посуд”, складніші — неможливі. Запас знань недостатній. Досліджуваний не знає імен та професії батьків, своєї домашньої адреси. Конструктивний праксис недоступний, малюнок людини на рівні “головонога”. Лічбою не володіє. Встановлює зв'язок та послідовність явищ у серії з 2-х картинок — тільки з допомогою. Реакція на вказівки психолога, заохочення відсутня.

Критичність до своїх досягнень нерозвинена, самооцінка не сформована.

Який тип порушень психічного розвитку спостерігається в даному випадку? Чи можливе навчання в масовій школі?

5. Михайлик 3., 3 роки. Мама звернулася за допомогою за порадою знайомих, її турбує своєрідність розвитку дитини. Окремі слова хлопчик почав вимовляти в 7 місяців, фразове мовлення з'явилося до року. Зараз у дитини фразове мовлення зі своєрідними, що не відповідають змістові, інтонаціями. Формування рухових навичок затримане: ходити дитина навчилася у 1,5 рока, досі самостійно не їсть, не одягається. Ходить навшпиньки, розмахуючи руками. Ігрові інтереси не виражені; може годинами сидіти й перекладати шнурок, корок від пляшки тощо з місця на місце. Знає цифри й цікавиться ними: запам'ятовує номер троллейбусів, машин, що проїжджають.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати?

Література [1–5; 8; 12; 14; 18; 20; 21]

Тема 5. Судова експертиза

Психологічна експертиза. Комплексна психолого-психіатрична експертиза. Проблеми, що вирішуються за допомогою психологічної експертизи: відповідність паспортного та психологічного віку обвинуваченого, стани фізіологічного афекту та фрустрації, особливості особистості, що суттєво впливають на скоєння правопорушення. Психологічна експертиза потерпілих. Проблеми посмертної психологічної експертизи. Участь психолога у вирішенні питань моральної шкоди. Відповідальність психолога перед законом. Правила оформлення акта експертизи. Участь психолога у судовому засіданні.

Методичні вказівки. При вивченні теми та підготовці самостійних завдань студентам необхідно звернути увагу на участь психолога у проведенні судової психіатричної експертизи; види судової експертизи: емоційних станів, індивідуально-психологічних характеристик, особливостей взаємодії в злочинній групі, посмертна психологічна експертиза; проблеми, що можуть вирішуватися за допомогою психологічної експертизи, оцінка ситуації, індивідуальних рис особистості і тимчасових негативних факторів впливу на людину.

Особливу увагу звернути на те, що успішне проведення судово-психологічної експертизи потребує не тільки високого рівня професійних знань спеціаліста-психолога, а й значною мірою залежить від його особистості.

Питання для самоконтролю

- 1 Що таке комплексна експертиза?
- 2 Які існують ознаки фізіологічного афекту?
- 3 Хто може призначити проведення судової психологічної експертизи?
- 4 Чи може розвинутися фізіологічний афект на фоні алкогольного сп'яніння?
- 5 Які запитання є типовими для судово-психологічної експертизи?

Творчі завдання

1. Пригадайте роман Ф. М. Достоєвського “Злочин та кара”. У якому психічному стані було скоєно вбивство? Чи відповідає психічний розвиток Р. Раскольнікова його паспортному віку? Які особливості особистості могли суттєво вплинути на зміст та сенс його протиправних дій?

2. Призначити проведення судової психологічної експертизи може:

- а) міліція;
- б) батьки потерпілих;
- в) прокуратура;
- г) адвокатура.

3. При проведенні психологічної експертизи потерпілого необхідно ознайомитися з матеріалами карної справи:

- а) щоб дізнатися про провину звинувачуваного;
- б) щоб визначити віктимну поведінку жертви;
- в) тому, що там є матеріал для експертних висновків;
- г) щоб вірно визначитись з обтяжуючими обставинами.

4. Павло, 14 років. Скоїв крадіжку ножів у супермаркеті, пояснюючи дію метою зробити з них кинджали, як у хобітів.

Навчається у середній школі. Успішність дуже низька, школу відвідує рідко, бо часто хворіє на застудні та інші захворювання. Друзів у класі не має, спілкується переважно з підлітками, які займаються рольовими іграми, авторитетом не користується.

Запам'ятовування — 4,3,4,6. Інтелект — 130 балів. Комунікативні навички розвинено недостатньо.

Чи відповідає розвиток дитини його паспортному віку?

Сформулюйте та обґрунтуйте (можна провести додаткові дослідження) висновки експертизи.

5. Катя М., 14 років. Дівчинку направлено на експертизу як потерпілу у справі про зґвалтування. Вона не чинила достатнього опору, але згодом вдалася до спроби самогубства.

Із бесіди з дівчинкою з'ясувалося, що в неї часто (іноді кілька разів на день) змінюється настрій. Вона часто плаче, ображається на будь-які зміни у спілкуванні з подругою, на нерегулярні телефонні дзвінки хлопця. Коливання настрою тривають і вдома, залежать від стосунків з батьками та молодшим братом, прослуханої музики, переглянутої телепрограми тощо. Успішність у школі добра, але нерівна, оскільки виконання завдань залежить від настрою.

При патопсихологічному обстеженні зафіксована незначна виснаженість психічних процесів за гіпостенічним типом. Увага дещо нестійка. Механічне і смислове запам'ятовування успішне. Інтелект і мислення — в межах норми. Самооцінка адекватна, диференційована, з чіткими уявленнями про думку оточення. При дослідженні за ПДО виявлено високий рівень лабільності, переважання рівня сенситивності над МДЧ, високий рівень фемінності.

Чи розуміла вона сенс вчинених з нею дій? Які особливості особистості дівчини могли суттєво вплинути на її поведінку?

Література [5–11; 16–18; 20; 24–27; 29; 30]

Тема 6. Трудова експертиза

Завдання трудової експертизи. Втрата працездатності та втрата професії. Тимчасові трудові обмеження. Проблема визначення стійкої втрати працездатності. Зв'язок трудової експертизи з проблемами професійної орієнтації, професійної інформації та профвідбором. Проведення трудової експертизи на спеціальності, що потребують професійного відбору.

Участь психолога у трудовій експертизі.

Методичні вказівки. Під час самостійного розв'язування завдань з теми студентам необхідно звернути увагу на виявлення професійно важливих якостей, категоризацію професій, питання визначення ступеня непрацездатності.

Ретельного аналізу та вивчення потребує поняття обмеженої працездатності, визначення втрати працездатності, корекції та підвищення рівня працездатності.

Особливу увагу звернути на роль психолога у проведенні ВТЕК.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає мета трудової експертизи?
2. Коли потрібна трудова експертиза?
3. Чому при проведенні трудової експертизи треба враховувати наявну спеціальність хворого?
4. В чому полягає діагностика працездатності?
5. Які питання вирішує психолог під час трудової експертизи?
6. Які необхідні умови для проведення трудової експертизи?

Творчі завдання

1. Дослідіть професійні можливості дорослої людини. Чи наявні в неї обмеження працездатності? Чи може вона працювати за особливо небезпечних умов праці?

2. Трудова експертиза потрібна:

- а) при тимчасовій втраті працездатності;
- б) при наймі на роботу;
- в) при стійкій втраті працездатності;
- г) при звільненні з роботи.

3. Ростислав С., учень 5-го класу. Звернувся класний керівник у зв'язку з порушенням поведінки: ображає однокласників, залишає самовільно уроки. Успішність добра. Хлопчик хворіє на легку форму дитячого церебрального паралічу, що призвело до порушення ходьби та незначної асиметрії обличчя. З першого класу тривають конфлікти з дітьми: його дражнять за незвичайну зовнішність. У цьому навчальному році хлопчика на прохання матері було переведено до паралельного класу, де він одразу почав поводитися агресивно. Із розмови зі Славою з'ясувалося, що така поведінка має усвідомлено захисний характер: "Щоб боялись і не чіплялися".

Яке порушення розвинулося? Який тип закладу слід обрати?

Література [1; 5; 6; 13; 15; 17; 19; 22; 23; 25; 26]

Тема 7. Експертиза рекламної продукції

Дослідження впливу рекламної продукції на емоційний стан і мотивацію користувача. Організація та проведення фокус-груп. Підбір осіб для участі у фокус-групах. Формулювання та затвердження запитань. Структура бесіди в ході дослідження. Аналіз отриманого матеріалу та побудова звіту про дослідження.

Методичні вказівки. Відповіді на поставлені запитання передбачають вміння студентами застосовувати метод фокус-груп, підбирати осіб, організовувати та проводити дослідження такого типу, застосовувати на практиці метод інтерв'ювання, а також побудувати звіт про проведене дослідження.

Питання для самоконтролю

1. Які питання вирішує психолог при проведенні експертизи рекламної продукції?
2. В чому полягає дослідження впливу рекламної продукції на емоційний стан і мотивацію користувача?
3. Які особливості проведення фокус-груп?
4. У чому полягають особливості підбору учасників для проведення фокус-груп?

Творчі завдання

1. Проведіть експертизу певного зразка поліграфічної продукції.
2. Напишіть рецензію на наукову публікацію.

Література [1–4; 13; 15–21; 27; 29]

Тема 8. Експертиза поліграфічної та кінематографічної продукції

Ознаки, за якими види поліграфічної та кінематографічної продукції можуть бути обмежені в тиражуванні та перегляді. Вікові обмеження для перегляду поліграфічної та кінематографічної продукції.

Експертиза та рецензування наукової продукції. Визначення виду наукової публікації. Нормативи та стандарти оформлення і змісту наукових публікацій. Побудова наукової рецензії. Відповідальність рецензента за свою роботу.

Методичні вказівки. При розв'язанні завдань з теми студентам необхідно звернути увагу на особливості обмежень у тиражуванні, перегляді поліграфічної та кінематографічної продукції.

Особливу увагу звернути на застосування експертизи підручників і посібників, наукових публікацій та кінематографічної продукції.

Питання для самоконтролю

1. Чому потрібна експертиза поліграфічної продукції?
2. Чому потрібна експертиза підручників?

3. На що слід звертати увагу при експертизі поліграфічної продукції?
4. З якою метою вдаються до експертизи кінопродукції?
5. В чому полягає експертиза кінопродукції?
6. На які ознаки треба звертати увагу при експертизі кінопродукції?

Творчі завдання

1. Проведіть експертизу (за власним вибором) зразка поліграфічної продукції.
 2. Зробіть рецензію на наукову публікацію.
 3. Де і коли має бути дозволено перегляд фільму “Вбити Білла”?
- Обґрунтуйте свою думку.

Література [3; 6; 7; 9–15; 18; 22; 26; 27; 29]

Змістовий модуль III. Технологія проведення психологічної експертизи

Тема 9. Методика підготовки до проведення психологічної експертизи

Основні етапи і завдання психологічної експертизи. Особливості підготовчого етапу: вивчення об'єкта експертизи, побудова гіпотези, забезпечення позитивної комунікації з респондентами, ознайомлення або розробка шкали оцінювання. Шкали оцінювань, їх види. Необхідні умови для проведення експертизи: запит на проведення експертизи, наявність об'єкта, процедурних правил, визначеної шкали оцінювання. Джерела і правила збирання фактичної інформації.

Методичні вказівки. При розв'язанні завдань з теми студентам необхідно звернути увагу на методику підготовки до проведення психологічної експертизи, вміти розробляти концепції та план експертизи, знати особливості попереднього збору інформації, а також необхідні умови для проведення експертизи.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні етапи психологічної експертизи.
2. Визначіть завдання психологічної експертизи.
3. В чому полягають особливості підготовчого етапу психологічної експертизи?

4. Особливості розробки шкали оцінювань.
5. В чому полягає готовність замовника до проведення експертизи?

Творчі завдання

1. Ігор Д., 14 років. До шкільного психолога звернувся класний керівник з проханням дати характеристику Ігорю на запит слідчих органів. Підліток проходить у справі про пограбування кіоску. Вчителька зауважила, що Ігор — хлопчик з благополучної, матеріально забезпеченої сім'ї; дуже кмітливий, здібний, хоча вчиться нерівно, оскільки дуже рухливий, любить “попустувати”.

При патопсихологічному обстеженні Ігоря Д. ніяких порушень з боку психічних процесів не виявлено. Інтелект — висока норма. При дослідженні особистості — акцентуація характеру за гіпертимонестійким типом, самооцінка завищена, високий індекс схильності до адиктивної поведінки, соціально схвалювані цінності не сформовані.

У бесіді з матір'ю з'ясувалося, що Ігор — єдина дитина в сім'ї. Батько на 20 років старший за матір, постійно зайнятий на керівній роботі. Мати не працює з того часу, як вийшла заміж, за її словами, вона “цілком присвятила себе вихованню сина”. Те, що син брав участь у пограбуванні кіоску, мати пояснює “дурним впливом вулиці”; вона всяк виправдовує сина, розгублено повторюючи: “І що ж йому ще треба було? Адже в нього було все! Що тільки він захоче, я йому відразу діставала! Ні в чому відмови не знав!”

У чому причина кримінальної поведінки Ігоря? Чи відповідає його розвиток паспортному вікові?

Література: основна [2; 4; 7–12; 16; 19];
додаткова [21; 23; 25; 28; 30]

Тема 10. Методика діагностування в контексті психологічної експертизи

Психодіагностичні методи: спостереження, опитування (інтерв'ю, анкетування), тести, експеримент тощо. Умови успішного проведення опитування та анкетування. Фактори ефективного використання тестів. Основні психологічні методики, які використовують під час проведення трудової, медико-педагогічної, судової та інших експертиз. Особливості застосування експерименту в ході експертизи. Групова дискусія. Ділові ігри. Фокус-групи.

Методичні вказівки. Під час розв'язання завдань з теми студентам необхідно звернути увагу на особливості застосування психодіагностичних методів, вміти розробляти під конкретну програму дослідження анкети, інтерв'ю, бесіди, підбирати методики для проведення психологічних експертиз у різних галузях, знати особливості застосування експерименту та методу експертних оцінок.

Особливу увагу звернути на розробку змісту експертного висновку, систематизацію матеріалів для експертного висновку, факти та їх інтерпретацію в матеріалах експертизи.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягають особливості здійснення експертних процедур?
2. Охарактеризуйте застосування психодіагностичних методів під час проведення експертизи.
3. Які особливості застосування методів спостереження, опитування?
4. Які особливості створення умов для організації успішного проведення опитування та анкетування?
5. Які особливості застосування конвент-аналізу в процесі експертизи?

Творчі завдання

1. Таня М., 7 років. Звернулась учителька зі скаргою на своєрідність поведінки дівчинки. За відсутності педагога вона рветься зайняти стілець учителя, строго слідкує за дисципліною в класі. В той же час, якщо вчителька намагається зробити зауваження Тані на уроці, та може заплакати, вибігти з класу, взагалі відмовитися працювати та виконувати завдання. Загалом дівчинка справляється з програмою, не страждає особливими порушеннями психічних функцій.

Яке порушення розвитку можливе? Які основні психологічні методики можна застосувати для обстеження дівчинки?

2. Денис В., учень масової школи. Звернулася вчителька зі скаргою на неуспішність, особливо при виконанні завдань із математики.

При патопсихологічному обстеженні виявлено нормативну працездатність, легкі порушення концентрації уваги. Успішне механічне запам'ятовування на слух. Мислення та інтелект у межах вікової норми. При докладнішому нейропсихологічному дослідженні вияв-

лено дефект зорового сприйняття: утруднення в розпізнаванні фігур Поппельрейтера, неможливість розрізнення чисел, що складаються з однакових цифр (14 і 41, 122 і 212 тощо). При цьому усне виконання лічильних операцій не порушене, решта функцій мозку збережені.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати?

Література [1–5; 8 12; 14; 18; 20; 21]

Тема 11. Аналіз, узагальнення, оцінка даних експертизи

Вимоги до інтерпретації отриманих результатів. Вимоги до оформлення і подання матеріалів, отриманих у результаті експертизи. Етап психологічного прогнозування: розробка проектів та рекомендацій. Систематизація матеріалів для експертного висновку. Факти, коментарі та пропозиції як форма надання результатів експертизи.

Методичні вказівки Під час самостійного розв'язання завдань студентам слід звернути увагу на особливості аналізу, узагальнення та оцінку даних експертизи, а також на розробку проектів і рекомендацій, способів надання матеріалів, що були отримані в результаті психологічної експертизи.

Питання для самоконтролю

1. Які вимоги до інтерпретації отриманих результатів?
2. В чому полягають вимоги до оформлення матеріалів, отриманих у результаті експертизи?
3. Охарактеризуйте основні етапи психологічного прогнозування.
4. Які вимоги до систематизації матеріалів для експертного висновку?
5. Визначіть особливості пропозицій у наданні результатів експертизи.

Творчі завдання

1. Ваня М., 5 років, перебуває на стаціонарному лікуванні та обстеженні у зв'язку з нічним енурезом.

З бесіди з матір'ю відомо, що дитина народилася недоношеною, протягом першого місяця життя перебувала у відділенні патології новонароджених. Ваня відставав у формуванні навичок: сидіти почав у 9 місяців, ходити — в 1 рік і 3 місяці, окремі слова з'явилися в 1 рік і 2 місяці. Фразове мовлення — майже в 4 роки. Нічний енурез спостерігається безперервно, іноді двічі за ніч. Хлопчик жвавий,

рухливий, відвідує дитячий садок. Вихователька скаржиться, що там він часто б'ється, дуже рухливий, не справляється з програмою старшої групи, одягається важко, не вміє зав'язувати шнурки, застібати гудзики.

При патопсихологічному обстеженні хлопчик охоче розмовляє, грається. Увага нестійка, виконання завдань переривається грою, біганиною по кабінету. Здатний виконати дві дошки Сегена. Малюнок людини на рівні “головонога”. Дитина самостійно може зібрати розрізані малюнки з двох фрагментів, з допомогою – з трьох. Механічне запам'ятовування – нижня межа норми; смислове (повторювання фрази) – значно краще. Доступні прості узагальнення: “іграшки”, “їжа”, “тварини”. Для виконання завдань потрібно постійно привертати увагу, давати покрокові інструкції. Самооцінка завищена, уявлення про думку оточення не сформоване.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати? Які можна дати рекомендації?

Література [5–10; 16–18; 20; 24–27; 29; 30]

Тема 12. Формулювання експертного висновку й оформлення документів з експертизи

Зміст звіту. Основні вимоги до звіту: наукове обґрунтування (неупередженість оцінок, об'єктивність і достовірність результатів), чіткість і ясність формулювань і рекомендацій.

Вимоги до оформлення документів, пов'язаних з проведенням психологічної експертизи (рішення, сертифікат, договір, планова калькуляція, календарний план тощо).

Методичні вказівки. Робота з питаннями для самоконтролю передбачає уточнення знань студентів про правильне формулювання експертного звіту, його оформлення, а саме – коротке викладення проблеми і формулювання мети експертизи, склад колективу експертів, повний перелік джерел інформації, загальна характеристика джерел проблемної ситуації, експертні оцінки, експертні пропозиції, вимоги до оформлення документів, пов'язаних з проведенням психологічної експертизи.

Питання для самоконтролю

1. Які основні вимоги до експертного звіту?
2. В чому полягає “неупередженість оцінок”?

3. Охарактеризуйте основні вимоги до оформлення документів, пов'язаних з проведенням психологічної експертизи.
4. Які вимоги до інтерпретації отриманих результатів?
5. В чому полягає розробка змісту експертного висновку?

Творчі завдання

Наташа С., 3 роки, обстежується в умовах психіатричного стаціонару з метою визначення місця подальшого перебування. З історії хвороби відомо, що мати залишила дитину в пологовому будинку, батько невідомий. Протягом першого року життя Наташа хворіла на рахіт, відставала у вазі. Перенесла кір, вітряну віспу, двічі пневмонію. При терапевтичному обстеженні виявлено відставання в рості та вазі, дисбактеріоз, хронічний тонзиліт. Тепер дівчинка має бути переведена з дому маляти в дитячий будинок. Вона оволоділа навичками ходьби, самостійно їсть, використовує фрази з двох-трьох слів.

Патопсихологічне обстеження показало, що Наташа доступна контакту, виконує прості інструкції, може взяти, покласти на прохання різні іграшки. Знає назви частин тіла, може показати. Мова розвинена слабо, але при допомозі може повторити фрази з 4–5 слів, побудова розповіді за малюнками недоступна, переказ тексту також. Малюнок на рівні кривуль. Доступне виконання 1-ї дошки Сегена методом спроб та помилок. Емоційні реакції жваві, адекватні, залежать від заохочення. Виражені виснажуваність, нестійкість уваги. Під час проведення навчаючого експерименту можливі засвоєння та перенесення способів дій.

Яке порушення розвитку можливе?

Який тип дошкільного закладу слід обрати для дівчинки?

Література [1–4; 13; 15–20; 21; 27; 29]

Змістовий модуль IV. Особистісна та професійна готовність психолога до проведення психологічної експертизи

Тема 13. Психологічні вимоги до експерта-психолога

Психологічні вимоги до експерта-психолога. Основні ознаки професійної компетентності експерта (порядок і зміст роботи на різних етапах психологічної експертизи; уміння формувати матеріали пси-

хологічної експертизи, формулювати обґрунтовані висновки, розробляти підсумкові документи експертизи). Усвідомлення власної відповідальності як найважливіша особливість настанови експерта. Гуманістична спрямованість особистості експерта-психолога і психологічної експертизи.

Методичні вказівки. Відповіді студентів не запитання передбачають знання основних психологічних вимог, які висуваються до експерта-психолога: компетентність, креативність, ерудиція, принциповість, незалежність тощо; його професійної компетентності: наявність необхідних знань державних вимог і нормативно-правових актів, згідно із якими проводиться експертиза.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягають психологічні вимоги до експерта-психолога?
2. Які основні ознаки професійної компетентності експерта?
3. Охарактеризуйте гуманістичну спрямованість особистості експерта і психологічної експертизи.

Творчі завдання

1. Ваня М., 5 років, перебуває на стаціонарному лікуванні та обстеженні у зв'язку з нічним енурезом. З бесіди з матір'ю відомо, що дитина народилася недоношеною, протягом першого місяця життя перебувала у відділенні патології новонароджених. Ваня відставав у формуванні навичок: сидіти почав у 9 місяців, ходити — в 1 рік і 3 місяці, окремі слова з'явилися в 1 рік і 2 місяці, фразове мовлення — майже в 4 роки. Нічний енурез спостерігається безперервно, іноді двічі за ніч. Хлопчик жвавий, рухливий, відвідує дитячий садок. Вихователька скаржиться, що там він часто б'ється, дуже рухливий, не справляється з програмою старшої групи, одягається важко, не вміє зав'язувати шнурки, застібати гудзики.

При патопсихологічному обстеженні хлопчик охоче розмовляє, грається. Увага нестійка, виконання завдань переривається грою, біганиною по кабінету. Здатний виконати дві дошки Сегена. Малюнок людини на рівні "головонога". Дитина самостійно може зібрати розрізані малюнки з двох фрагментів, з допомогою — з трьох. Механічне запам'ятовування — нижня межа норми, смислове (повторювання фрази) — значно краще. Доступні прості узагальнення: "іграшки", "їжа", "тварини". Для виконання завдань потрібно постійно приверта-

ти увагу, давати покрокові інструкції. Самооцінка завищена, уявлення про думку оточення не сформоване.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати?

2. Оля С., учениця 1-го класу. По допомогу звернулася мати з дівчинкою. Оля протягом 2 місяців перенесла операцію апендициту і пневмонію, тривалий час перебувала в лікарні. На час обстеження температура залишилася на рівні 37,1–37, ЗС°. Матір тривожить те, що дівчинка втратила інтерес до навчання, охоче слухає казки для молодшого віку, грається з ляльками. Спроби примусити її “наздоганяти” навчальну програму марні: Оля плаче, роздратовується. Раніше (до початку хвороби) навчання було успішним, інтерес до навчання сформований, дівчинка готувалася до уроків самостійно.

При патопсихологічному обстеженні звертають на себе увагу риси “дитячості” в поведінці, швидка виснажуваність за гіпостенічним типом. Рівень інтелекту відповідає віковій нормі. Коло інтересів відповідає 6 рокам. Виражена емоційна лабільність.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати?

Література [1–5; 8 12; 14; 18; 20; 21]

Тема 14. Функції, права і обов’язки експерта-психолога

Функції експерта-психолога: інформування, оцінювання, генерування і висування нових ідей. Специфіка функцій експерта порівняно з функціями радника, розробника і адміністратора.

Компетенція (права й обов’язки) експерта-психолога.

Проблема взаємодії психолога з представниками суміжних професій.

Методичні вказівки. При розв’язанні завдань з теми студентам необхідно знати, в чому полягають основні функції, права і обов’язки експерта-психолога.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику основних функцій експерта-психолога.
2. Відмінність функцій експерта порівняно з функціями радника, адміністратора.
3. Охарактеризуйте права і обов’язки експерта-психолога.
4. В чому полягає проблема взаємодії психолога з представниками суміжних професій?

Творчі завдання

1. Вова М., 7 років. Звернулася мама з проханням оцінити його підготовленість до школи. Дитина перебуває на обліку у психіатра з раннього віку з діагнозом “хвороба Дауна”. Ходити почав з 1,5 років, говорити з 3-х років. Тепер оволодів фразовим мовленням, але в основному це повторення почутих виразів без розуміння їхнього смислу.

При патопсихологічному обстеженні виявлена хороша механічна пам'ять, опосередковування погіршує запам'ятовування. Мислення конкретне; хлопчик називає цифри до 100, знає окремі англійські слова. Моторика рук недостатня, виконання графічних проб украй утруднене. Порушена цілеспрямованість, виражена рухова розгальмованість.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати?

2. Вася Л., учень 6-го класу. Звернулися мати та класний керівник. Дитина народилася вчасно, росла й розвивалася відповідно до віку. До школи хлопчик пішов у 7 років і вчився на “4” та “5”. Протягом останніх двох місяців після гострого респіраторного захворювання різко погіршилась успішність з усіх предметів. Дома готується до уроків, але почав звертатися за допомогою до батьків при виконанні елементарних арифметичних дій. Інколи забуває зображення літер, не запам'ятовує щойно вивченого матеріалу. На уроках сонливий, часто скаржиться на головний біль.

При патопсихологічному дослідженні виявляються утруднена працездатність, гіпостенічна виснажуваність, різке звуження обсягу уваги. Механічне запам'ятовування утруднене; відстрочене відтворення одного слова з десяти. Порушена функція зорового синтезу, а внаслідок цього — навички читання та письма. Вася не усвідомлює змін, що відбуваються з ним, і ставиться до них з байдужістю чи сміється. Порушена цілеспрямованість діяльності при збережених стереотипних діях: сам їсть, одягається, але може покласти в портфель не ті підручники, а іноді й сторонні речі.

Яке порушення розвитку можливе? Який тип закладу слід обрати?

Література [2; 4; 7–12; 16; 19; 21; 23; 25; 28; 30]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Про затвердження Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України: Наказ МОН України № 330 від 20.04.01.*
2. *Белкин Р. С. Эксперимент в следственной и экспертной практике.* — М., 1964.
3. *Виленский О. Г. Врачебно-трудовая экспертиза при психических заболеваниях.* — К., 1979.
4. *Воронов Ю. Г. Методы сбора информации в социологическом исследовании.* — М., 1974.
5. *Гірник А. М. Конфліктологічна експертиза: специфіка і принципи.* — К., 2002.
6. *Гришин В. Г. Образный анализ экспериментальных данных.* — М., 1982.
7. *Дулов А. В. Основы психологического анализа на предварительном следствии.* — Минск, 1973.
8. *Забрамная М. В. Материалы для психолого-медико-педагогических комиссий.* — М., 1995.
9. *Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект).* — К.: МАУП, 2000.
10. *Костицкий М. В. Судебно-психологическая экспертиза.* — Львов, 1987.
11. *Кудрявцев И. А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза.* — М., 1988.
12. *Ложкин Г., Повякель Н. Практическая психология конфликта.* — К., 2000.
13. *Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л., Піскун В. М. Основи дитячої патопсихології.* — К., 1996.
14. *Мастюкова Е. М., Грибанова Г. В., Московкина А. Г. Профилактика и коррекция нарушений психического развития детей при семейном алкоголизме.* — М., 1989.
15. *Метелица Ю. Р. Судебно-психиатрическая экспертиза потерпевших.* — М. 1990.
16. *Организационно-методические проблемы опроса. Анализ документов. Наблюдение. Эксперимент.* — М.: Наука, 1990.

17. *Основы социальной работы: Учебник* / Н. И. Бабкин, П. Д. Павленок, А. И. Яковлев и др. — М., 2000.
18. *Принципы отбора детей во вспомогательные школы.* — М., 1973.
19. *Шошин П. Б.* Метод экспертных оценок. — М., 1987.
20. *Братусь С. Л.* Введение в гуманитарную экспертизу образования. — М.: Смысл, 1999.

Додаткова

21. *Абрамова Г. С.* Практическая психология. — М., 1997.
22. *Жабский М. И.* Принципы стандартизованного интервью // Социол. исслед. — 1985. — № 2.
23. *Котлер Дж., Браун Р.* Психотерапевтическое консультирование. — СПб., 2001.
24. *Психология* жизненного успеха. — К., 1995.
25. *Психологія* масової політичної свідомості та поведінки. — К., 1997.
26. *Смит Э. У.* Внуки алкоголиков: проблема взаимозависимости в семье. — М., 1991.
27. *Спиваковская А. С.* Профилактика детских неврозов. — М.: Изд-во МГУ, 1988.
28. *Сысоенко В. А.* Супружеские конфликты. — М.: Мысль, 1989.
29. *Тобисас Л.* Психологическое консультирование и менеджмент: взгляд клинициста. — М., 2000.
30. *Шевандрин Н. И.* Психодиагностика, коррекция и развитие личности. — М., 1999.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Методика проведення психологічної експертизи в різних галузях психології”.....	4
Зміст дисципліни “Методика проведення психологічної експертизи в різних галузях психології”; організація самостійної роботи студентів.....	5
Список літератури.....	25

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>О. М. Коваленко</i>
Комп’ютерне верстання	<i>Н. М. Музиченко</i>

Зам. № ВКЦ-4397

Формат 60×84/₁₆. Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*